

קהילת החירשים – היש לה גם עתיד?

מרים לוינגר¹

קהילות החירשים, כמו גם זו הקיימת בישראל, נוצרו תמיד בידי החירשים עצמם, שביקשו לספק לעצמם מענה לצרכים רגשיים וחברתיים שונים. חבריהן, אשר מצאו עצמם מבודדים מהחברה השומעת, החליטו שהם ירגישו חופשיים ושווים לזולת רק בין אנשים כמותם. הקהילות מנסות לתת מענה לצורכיהם הרגשיים (תחושת ערך ושוויון) והחברתיים (שיכון תחושת הבדידות שחבריהן חווים בקרב אנשים שומעים). תחושות אלה התעוררו בקרבם בשל חירשותם, אך לא פחות בשל מאפייני האינטראקציה התקשורתית בינם לבין השומעים סביבם.

כיום, לאור העובדה ששיעור גבוה מקרב הילדים החירשים עוברים את ניתוח השתל הקוקליארי המאפשר להם שמיעה טובה יחסית, עולה השאלה אם הצרכים הרגשיים והחברתיים שדובר בהם לעיל נותרו בעינם או שחייה של קהילת החירשים ספורים. האם בזכות העובדה שהאוזניים של האנשים החירשים שומעות טוב יותר בשל השתל פחתה תחושת בדידותם כבואם בקהילת האנשים השומעים? האם בשל התפקוד הטוב יותר במישורי חיים שונים הערכתם העצמית דומה לזו של אנשים שומעים?

מאמר זה יפרט את הצרכים הרגשיים והחברתיים שקהילת החירשים נתנה להם מענה עד כה, ולאחר מכן יבחן את הרלוונטיות העכשווית של קהילה זו על רקע ההתפתחות הטכנולוגית בתחום השיקום השמיעתי.

מבוא

השכיחות של אנשים עם חירשות – שנולדו עם ירידה חמורה בשמיעה או איבדו את שמיעתם בינקותם – באוכלוסייה הכללית היא כאחד לאלף (סלע וויזל, 1992). יש

1 בית הספר לעבודה סוציאלית, המכללה האקדמית ספיר.

באוכלוסייה עוד קבוצות שמתמודדות עם ירידה בשמיעה – אנשים כבדי שמיעה ואלה שאיבדו את שמיעתם בבגרותם. השיעור של קבוצות אלה גבוה בהרבה ועומד על 8% בקירוב (צוובר, 2003). מאמר זה עוסק באנשים המוגדרים מהבחינה האודיולוגית כחירשים או כבדי שמיעה ברמות שמיעה שונות (Rosen, 2008); רובם אינם יכולים להשתמש בערוץ השמיעתי לתקשורת בין אישית עם מכשיר שמיעה ובלעדיו, ומתקשרים באמצעות קריאת שפתיים או שפת הסימנים. (Bat-Chava, 2000; Senghas & Monaghan, 2002).

השלכות המגבלה על איכות החיים של הלוקים בה רבות ומורכבות, ונוגעות במישורי חיים שונים, אישיים, משפחתיים וחברתיים. המודל התיאורטי של אריקסון (Erikson, 1963) ממחיש איך החירש הבוגר עשוי להתקשות בהשלמת המשימות ההתפתחותיות השונות לאורך חייו, בשל התנאים האישיים, המשפחתיים והסביבתיים שבהם גדל והתפתח (Antia, Jones, Susanne Reed, & Kreimeyer, 2009; Calderon & Greenberg, 2003; Crowe, 2003; Hintermair, 2006; Jackson & Turnbull, 2004; Jambor & Elliott, 2005a; I. Leigh, 2009; Meadow Orland, Spencer, & Koester, 2004; Rosen, 2008).

אחד המשאבים המשמעותיים עבור אוכלוסייה זו, אשר עשוי לסייע בהתמודדות יעילה ובריאה עם המשימות האלה, הוא קהילת החירשים (Higgins, 1980; Johnston, 2004; Ladd, 2003). מדובר בקהילה חברתית המתפתחת באופן טבעי מכוח האנשים החירשים בעצמם, ולה היבטים פורמליים כמו פעילות בארגונים חברתיים, והיבטים בלתי פורמליים, הבאים לידי ביטוי ביחסים בין חבריה. אחד המאפיינים הייחודיים לקהילה זו הוא שהחברים בה חשים לכידות חברתית וזהות משותפת (Higgins, 1980). בקהילה זו אף מתפתחים מאפיינים תרבותיים ייחודיים, כגון שפה משותפת (שפת הסימנים), מודעות חברתית לזהות החירשת, נורמות התנהגות דומות וניסיון חיים דומה (Foster, 1989; Ladd, 2003; Lane, 2005; Reagan, 1995). עם זאת, לא כל החירשים משתייכים לקהילה זו ונהנים מיתרונותיה. מחקרים שונים הוכיחו (Lane, 2005; Leigh, 2009), שרק אנשים המצליחים לכלול בתוך זהותם האישית את עובדת היותם חירשים מהווים חלק מקהילה זו.

קיומן של קהילות חירשים בכל רחבי העולם (Johnston, 2004; Ladd, 2003; Padden & Humphries, 1988; Rosen, 2008; Senghas & Monaghan, 2002), כמו גם בישראל (ויזל וסלע, 1992), מצביע על כך שהן מצליחות לתת מענה לצרכים שונים של חבריהן, כולל צורכיהם הפסיכו-סוציאליים. מאמר זה מתמקד בשני צרכים בולטים של חברי הקהילה: תחושת הבדידות ותחושת הערך העצמי, תוך ניתוח תהליך היווצרותן ומנגנון פיתוח המענים להן בתוך הקהילה.

אחד המאפיינים הבולטים של ארגוני החירשים השונים הוא שרובם נוצרו במסגרת החברה האזרחית. חלקם הוקמו ומנוהלים בידי החירשים עצמם, ואחרים בידי הוריהם או אנשי מקצוע ספקי שירותים. לצדם מתנהלת פעילות בלתי פורמלית ענפה בפורומים השונים באינטרנט, המופעלים לא אחת בידי אנשים חירשים. מאמר זה ינסה כאמור לנתח את השפעת הארגונים והפורומים הללו על התמודדות האנשים החירשים עם צורכיהם הפסיכו-סוציאליים.

מתחילת שנות ה-90 רבים מהילדים שנולדו חירשים עוברים בינקותם את ניתוח השתל הקוכליארי (Niparko & Blankenhorn, 2003; Waltzman, Cohen, Green, & Ronald, 2002; Zaidman-Zait & Most, 2005). על רקע זה עולה השאלה אם גם הם יתמודדו עם צרכים דומים לאלה של החירשים נטולי השתל. מדובר במכשיר טכנולוגי מבורך, המושתל לתוך החלק של השבלול באוזן באמצעות ניתוח. השתל משמש למעשה כ"מכשיר שמיעה" משוכלל, המשפר מאוד את יכולת קליטת הצלילים ועל כן גם את יכולת רכישת השפה. אולם חשוב לציין שנכון לרמת הטכנולוגיה כיום, צורתו מזכירה מאוד מכשיר שמיעה, ואין מדובר באוזן "ביונית" המדמה לחלוטין את יכולת השמיעה האנושית (Sparrow, 2005), ועל כן לא כל האנשים המושתלים מצליחים להפיק מהמכשיר את התועלת המיטבית. עם זאת, רבים מהחירשים שעברו את ניתוח השתל שומעים טוב יותר מאלה שלא נותחו. על כן מעניין יהיה לבחון אם בשל השינוי אין הם נזקקים יותר לתמיכת קהילת החירשים, או שמא הם עדיין מתמודדים עם אותם צרכים פסיכו-סוציאליים כשל האנשים החירשים בעבר. אם כן, הרי שעתידה של הקהילה לפנייה.

המאמר יתחלק לשלשה חלקים עיקריים: בתחילה יוגדרו מאפייניה של קהילת החירשים, ויוצג תהליך פיתוח הזהות האישית של החברים בה. החלק השני יתמקד בניתוח מאפייני האוכלוסייה החירשת ובשני צרכים מרכזיים של חבריה: תחושת הבדידות וההערכה העצמית. בחלק זה יוצגו המענים של קהילת החירשים לצרכים אלה. חלקו השלישי של המאמר יתמקד בהשפעת ההתפתחות הטכנולוגית המבורכת, השתל הקוכליארי, על חיי האדם החירש. המאמר יבחן אם חוויות החיים של אנשים בעלי שתל דומות לאלה של אנשים לא מושתלים, ואם ניתן לאתר בקרבם צרכים פסיכו-סוציאליים דומים, שקהילת החירשים עשויה לתת גם להם מענה. אם כן, סביר להניח שקהילת החירשים תמשיך להתקיים.

קהילת החירשים

קהילת החירשים – מאפיינים מרכזיים

קהילת החירשים היא מושא מחקרן של דיסציפלינות מקצועיות שונות, הבוחנות אותה מנקודות מבט מגוונות – פסיכולוגיות, אנתרופולוגיות, סוציולוגיות ובלשניות (Foster, 2002; Senghas & Monaghan, 2002; Rosen, 2008; Rose, 1995; 1989). על כן ניתן למצוא הגדרות שונות של מושג זה. פאדן (Padden, 1980, 1996), למשל, ציינה את ההיבט הגיאוגרפי (מגורים קרובים) ואת העובדה שלחברי הקהילה מטרות משותפות שהם מנסים להשיג ביחד למען שיפור איכות חייהם. אחרים הדגישו את ההיבט הבלשני, המתבטא בשימוש של חברי הקהילה בשפת הסימנים (Bergman, 1989; Groce, 1985; Ladd, 2003). אך ייתכן שהיגנס (Higgins, 1980) הוא זה שהציע את ההגדרה הרחבה ביותר. מלבד ההיבטים הגיאוגרפיים והבלשניים-התקשורתיים, הוא הדגיש שחברי הקהילה חשים לכידות חברתית וזהות משותפת. הוא המשיך וטען, שקהילת החירשים יוצרת תרבות משותפת באמצעות אינטראקציות שונות בין החירשים, הכוללות קשרים חברתיים, נישואין ומפגשים בלתי פורמליים אחרים, לצד מפגשים בתוך מועדוני החירשים החברתיים והפוליטיים. מנקודת מבט חברתית-תרבותית ניתן לאתר בקהילת החירשים סממנים תרבותיים ייחודיים, כגון שפה משותפת (שפת הסימנים), מודעות לזהות החירשת, נורמות התנהגות דומות, נישואין בתוך הקהילה, היסטוריה משותפת, ניסיון חיים דומה וקיומם של ארגוני עזרה עצמית (Foster, 1989; Ladd, 2003; Lane, 2005; Reagan, 1995).

תיאורטיקנים שעסקו בהשפעת קבוצות מיעוט על החברים בהן הגיעו למסקנה שמה שמשיע על החברים יותר מהשייכות הפורמלית עצמה הוא מידת הזדהותם עם הקבוצה (Crocker & Quinn, 2003). לפי תיאוריות הזהות החברתית (Tajfel, 1981), הפרט יישאר בקבוצת המיעוט, אם תרומתה לתפיסה החברתית שלו חיובית. זאת ועוד, אנשים שיזדהו יותר עם הקבוצה, יפתחו דימוי עצמי גבוה יותר (Crocker & Major, 1989). לחירשים יש אפוא לאן להשתייך ועם מי להזדהות, אולם ברוב המקרים זה מחייב אותם להחליט להשתייך לקהילה, החלטה לא פשוטה כלל לאור העובדה שמשמעותה "עזיבת" עולם אחר שומע שהם ראו עצמם חלק ממנו. גם אז נותרת השאלה איזו זהות לפתח: רק חירשת? רק שומעת? או זהות כפולה – חירשת ושומעת כאחד (Bat-Chava, 2000; Leigh, 2009)?

הולקומב (Holcomb, 1997) תיאר את התהליך, בהתבסס על המודל לפיתוח מודעות תרבותית שפיתחו אקטינס, מורטן וסו (Atkinson, Morten, & Sue, 1993). מודל זה כולל חמישה שלבים התפתחותיים, מהשלב הראשוני, שבו החירש מזדהה לחלוטין עם

המסרים של החברה השומעת, ועד לשלב החמישי והאחרון, שבו הוא מתחיל להכיר את שתי התרבויות שהוא חי בהן, השומעת והחירשת, ולתפקד בשתייהן. אנשים אלה אוחזים כאמור בזהות כפולה. נמצא שאנשים שהצליחו לפתח זהות כפולה חירשת-שומעת, ותפסו עצמם כשייכים לשני העולמות וחיים בשניהם, תפקדו טוב יותר בחיי היומיום במישורי חיים שונים (Jambor & Elliott, 2005b; Padden, 2004; Weinberg & Sterritt, 1986). אולם לא כל האנשים החירשים צולחים את כל חמשת השלבים הללו, ורבים נשארים ב"דרך". כך אנו פוגשים אנשים בעלי זהות שומעת בלבד, שנותרו בשלב הראשון. אין הם מתקשרים כלל בשפת הסימנים, לא מעוניינים בכל קשר עם קהילת החירשים ומנסים בכל דרך להשתלב בעולם השומע. עוד ניתן לפגוש אנשים שלא הצליחו לצאת מהשלב השלישי ונותרו עם זהות חירשת בלבד (Glickman & Carey, 1993). אנשים השייכים לתת קבוצה זו מעורים מאוד בקהילת החירשים, מתקשרים בשפת הסימנים ומרחיקים עצמם מאינטראקציות לא הכרחיות עם העולם השומע. סוג הזהות משפיע על מידת השייכות לקהילה ועל היכולת להשתמש בשירותיה ומכאן חשיבותו. אם כך, ניתן לסכם ולומר שקהילת החירשים עשויה לתת מענה בעיקר לצרכים הרגשיים והחברתיים של חירשים בעלי זהות חירשת או כפולה.

קהילת החירשים כמענה לצרכים הרגשיים והחברתיים של אנשים חירשים

קיומן של קהילות חירשים בכל רחבי העולם (Johnston, 2004; Ladd, 2003; Padden, 2002; Senghas & Monaghan, 2002; Rosen, 2008; Humphries, 1988), כמו גם בישראל (ויזל וסלע, 1992), מצביע על כך שהן מצליחות לתת מענה לצרכים שונים של חבריהן. התבוננות על מאפייניהן של קהילות אלה מאפשרת למקד לפחות שני צרכים רגשיים וחברתיים מרכזיים שננסה לבחון במאמר זה:

1. הפחתת תחושת הבדידות;

2. העלאת ההערכה העצמית.

הפחתת תחושת הבדידות

אחת הפגיעות הקשות ביותר של החירשות היא הפגיעה ביכולת הפקת הדיבור וההבנה של דיבור. שלא כמו ילדים שומעים, הלומדים לדבר בצורה בלתי מכוונת ואינטואיטיבית באמצעות הערוץ השמיעתי, ילדים חירשים שלא עברו את ניתוח השתל הקוקליארי חייבים ללמוד לדבר בצורה מכוונת, ובעיקר תוך שימוש בערוצי תקשורת חלופיים, כגון ראייה, מישוש ותחושות של רטטי הקול (Meadow-Orlans, Mertens, & Sass, 2003; Lehrer, 2003; Moeller, 2000; Svirsky, Robbins, Kirk, Pisoni, & Miyamoto,

2000). הקושי ברכישת דיבור עלול להשפיע בראש ובראשונה על היחסים המתפתחים בין הילד להוריו (Hintermair, 2006; Meadow-Orlans, et al., 2003), ומאוחר יותר גם על יחסיו במסגרות השונות שישתלב בהן: החינוכית (Knors, 2007; Lang, 2002), התעסוקתית (Punch, Hyde, & Power, 2007), החברתית (Kluwin, Stinson, &) ועוד. מאפייני תקשורת אלה עלולים לגרום לילד לחוש בדידות במשפחתו, מכיוון ש-90% מהילדים החירשים נולדים להורים שומעים, שאינם מכירים כלל את עולמם של החירשים (Meadow-Orlans, et al., 2003).

ג'נט (בת 22) היא בחורה חירשת המסוגלת לדבר ולקרוא שפתיים, אך למרות זאת היא מבטאת בציטוט שלהלן את תחושת הבדידות שהיא ואחרים חשים בתוך משפחותיהם השומעות:

אמרתי שאתם האנשים הכי קרובים עבורי – המשפחה. אבל אני צריכה להיאבק כדי להבין מה הולך סביבי. אני לא מרגישה שאני צריכה להיאבק כדי להבין את בני המשפחה שלי. אולי בחוץ בחברה, אבל לא בתוך המשפחה (Gregory, Bishop, & Sheldon, 1995).

אחת השאלות הראשונות שעל ההורים השומעים להתמודד עמן היא באיזו שפה לתקשר עם הילד החירש: בשפת הסימנים, בדיבור או בשילוב בין השתיים. רוב ההורים השומעים בוחרים לתקשר עם ילדיהם החירשים בדיבור או בדיבור המשולב בתנועות אוניברסליות (שפת הג'סטות) (Gregory, et al., 1995), זאת בעיקר מכיוון שאין הם מכירים את שפת הסימנים. אך ברבים מהמקרים אין סוג תקשורת זה מאפשר, אלא אינטראקציות מוגבלות וקונקרטיות.

אף שהשילוב האינדיווידואלי (שילוב ילדים חירשים בכיתה רגילה) והשילוב הכיתתי (שילוב כיתת ילדים חירשים בכית ספר רגיל), שהם הבחירות הרווחות אצל רוב הילדים החירשים, משפיעים לחיוב על התפקוד הלימודי, אין הדבר כך, כשבוחנים את השילוב החברתי (Antia, et al., 2009; Martin & Bat-Chava, 2003; Most, 2007; Stinson, 2002) מצליחים להתערות היטב מבחינה חברתית בקרב חבריהם השומעים, ומחפשים זה את זה גם במסגרות משולבות (Kluwin, et al., 2002). מתוך ההכרה בצרכים אלה פיתחו ארגוני החירשים הפועלים בישראל (שמע, שמע קולנו, שמעיה) פעילויות חברתיות מיוחדות, המיועדות להקל על תחושת הבדידות, שהם חווים ברבים מהמקרים בקרב ילדים שומעים. דוגמה טובה לכך ניתן לראות בדף הפותח של אתר האינטרנט של מרכז שמע, שבו מופיע הכיתוב הזה: "מרכז שמע הוקם ב-1968 על ידי הורים ומתנדבים במטרה לפרוץ את 'עולם הדממה' – לספק את הצרכים המיוחדים של תלמידים לקויי שמיעה" (מרכז שמע, 2010). כלומר: אף שרוב הילדים החירשים וכבדי השמיעה

משולבים כיום במסגרות אינדיווידואליות או בכיתות בתוך בתי ספר רגילים, יש צורך במסגרות חברתיות מיוחדות כדי לפרוץ את עולם הדממה ולשכך את תחושת הבודדות.

תחושות אלה אינן נעלמות עם הגיל, ולא אחת ניתן לפגוש אנשים חירשים בעלי זהות שומעת (Bat-Chava, 2000), שבהגיעם לתחילת שנות ה-20 של חייהם, הם מתחילים לברוק מחדש את זהותם, ומחפשים דרכים להתקרב ולהשתייך לקהילת החירשים, שממנה התרחקו עד כה (Leigh, 2009). בתהליך זה ניתן לראות אנשים חירשים המתחילים ליצור קשרים פורמליים ובלתי פורמליים כאחד עם אנשים דומים להם, כמו גם לדבר בשפת הסימנים כערוץ תקשורתי חדש ומועדף, בעיקר עם אנשים חירשים אחרים (Bat-Chava, 2004; Johnston, 2000). ניתן לראות זאת בצורה בהירה בציטוט להלן מפי בחורה כבדת שמיעה, שהופיע בחוברת בהפקת המכון לקידום החירש בישראל:

השפה העברית זו השפה הטבעית שלי, אך בד בבד למדתי גם את שפת הסימנים; למדתי לאהוב את השפה המדהימה הזו, עם כל המימיקה של הגוף, כמו הצגה חיה. למדתי להתאים את עצמי לאדם שאני מדברת איתו – אם אני מדברת עם אדם שומע, אני משתמשת בשפה העברית, ולחילופין משתמשת בשפת הסימנים, כשאני מתקשרת עם אדם חירש. אני גאה בכך שאני יכולה לעשות מעברים בין השפות, בין העולמות ולהיות עשירה בתרבות (אליהו, מזור ורוקניאן, 2003, עמ' 23).

אם כן, קהילת החירשים נותנת מענה לתחושת הבודדות במסגרת ארגונית החירשים וכבדי השמיעה, אך גם באמצעות רשתות חברתיות בלתי פורמליות שהחירשים יוזמים בינם לבין עצמם. במסגרת אגודת החירשים בישראל (אח"א) פועלים כיום כ-19 סניפים בכל רחבי הארץ. הסניפים והמועדונים המקומיים, בהפעלת חברים חירשים, המתנדבים ונבחרים בידי חבריהם, מציעים בין היתר פעילויות שונות לשעות הפנאי, כגון חוגים, מסיבות וטיולים (המוסד לביטוח הלאומי, 2010).

אולם גם אנשים כבדי שמיעה או חירשים בעלי זהות שומעת, שהתרחקו בילדותם מהקהילה החירשת, חשים בבגרותם תחושות של בדידות. מענה לכך נותן ארגון בקול, הארגון היחיד בארץ שהקימו ומנהלים אנשים כבדי שמיעה, המנסה להתמודד עם הצרכים החברתיים של החברים בו. הארגון מציע פעילויות כגון אלה: קול הצעירים – פעילות חברתית לאנשים חירשים וכבדי שמיעה צעירים; חמישים פלוס/מינוס – פעילות לאנשים באמצע החיים; קבוצות לעזרה עצמית בתל אביב ובירושלים (אתר בקול, 2010). ניתן לראות אפוא, שתחושת הבודדות החברתית אינה נעלמת עם הגיל, ואנשים חירשים וכבדי שמיעה מתקשים למצוא לה מענה בקרב האוכלוסייה השומעת. הם מבטאים צורך זה במענים ייחודיים יחד עם אחרים הדומים להם, ללא הבדל בין אלה המתקשרים בשפת סימנים לאלה המתקשרים בשפה האוראלית. מענים בלתי פורמליים לצרכים אלה ניתן

למצוא גם בפורומים השונים באינטרנט, שבהם משתמשים רבים – חירשים וכבדי שמיעה, בעלי זהויות שונות; לדוגמה: פורום חירשים וכבדי שמיעה בהנהלת וואלה (2010), פורום כבדי שמיעה וחירשים בהנהלת תפוז (2010).

אולם עדיין עומדת בעינה השאלה מדוע האנשים החירשים וכבדי השמיעה מחפשים זה את זה, ומצליחים לשכך את תחושת הבדידות שלהם באמצעות השירותים שתוארו לעיל. נראה שיש לכך שתי סיבות עיקריות:

א. הדמיון בין חוויות החיים שלהם;

ב. היכולת לתקשר בצורה זורמת טבעית וקלה, במיוחד אצל אנשים המתקשרים בשפת הסימנים, ללא קשר ליכולתם האוראלית.

נראה שרק במחיצת אנשים חירשים וכבדי שמיעה אחרים, שנולדו כמותם (ב-90% מהמקרים) להורים שומעים (Meadow-Orlans, et al., 2003) ואשר צברו חוויות דומות במגע עם מערכת החינוך והעולם השומע בכללו (Marschark, Lang, & Albertini, 2002), הם יכולים "להרגיש בבית". ניתן לראות זאת למשל דרך השימוש בהיגד "אנחנו בעלי אותו דם" (אליהו, מזור ורוקניאן, 2003, עמ' 16), שצוטט מפיה של בחורה חירשת, או בפסקה הבאה שכתבה בחורה חירשת בשם דיאנה ופורסמה באתר האינטרנט *Deaf Poetry* (2010):

להתמודד עם הבחירה בין סוף שבוע עם חברים חירשים לבין אירוע משפחתי, או בין התחייבויות משפחתיות לבין חברים חירשים, אלה בחירות קבועות שעלי לעשות. ועוד מתפלאים למה אני בוחרת בחברים החירשים? [...] עם חברים חירשים מצבע, מוצא, דת שונים אני מרגישה יותר בבית מאשר אני מרגישה עם בני המשפחה שלי.

תחושות אלה יכולות גם להסביר את העובדה ש-90% בקירוב מהאנשים החירשים מתחתנים ביניהם (Lane, 2005; Schein, 1989), ולא עם אנשים שומעים. לאור זאת ניתן לסכם ולומר שתחושת הבדידות של אנשים חירשים וכבדי שמיעה אינה נעלמת עם הגיל. ייתכן שהמענים הפורמליים והבלתי פורמליים שנותנת קהילת החירשים יכולים לאפשר לחירש לבטא את יכולותיו בסביבה אוהדת, השונה מהסביבה השומעת אשר אותה הוא חווה לא אחת כדוחה וממדרת. מכאן ייתכן שהתנסויות אלה ישפיעו גם על תחושת ההערכה העצמית שלו, נושא שיידון להלן.

העלאת ההערכה העצמית

ההערכה העצמית של האדם מושפעת ישירות מהתייחסות הדמויות המשמעותיות בחייו ומהערכתן כלפיו (Baumeister, 1999; Elliott, 2001). כבר בינקותו חווה הילד החירש התייחסות שונה בשל מצבו (Meadow-Orlans, et al., 2003). הוריו, שברוב המקרים נפגשים לראשונה עם תופעת החירשות, עלולים להגביל את התנסויותיו העשויות להעלות את הערכתו העצמית, בשל החשש שמא ייפגע (Bodner-Johnson & Sass-Lehrer, 2003; Harvey, 2003). מחקרים רבים, שהשוו בין ההערכה העצמית של חירשים לזו של שומעים, מצאו שזו של החירשים נמוכה יותר (Bat-Chava, 1993, 1994; Crocker & Quinn, 2003). הרציונל לבדיקה זו קשור גם להתייחסות אליהם בשל הנכות-החירשות כאל קבוצה סטיגמטית. הם גם מתקשים לעמוד בתחרות מול האנשים השומעים, ולכן הם עלולים לחוות התייחסויות מבטלות או פחות מעריכות מסביבתם. אולם לא לכל האנשים החירשים וכבדי השמיעה יש הערכה עצמית נמוכה, ועולה שאלה מה הם המשתנים המבחינים בין אלה שהצליחו לפתח הערכה עצמית גבוהה למרות חירשותם לבין אלה שהצליחו פחות. ג'מבור ואליוט (Jambor & Elliott, 2005b) מצאו במחקרם משתנים אחדים העשויים לתרום לפיתוח הערכה עצמית גבוהה בקרב אנשים חירשים, וביניהם גם השייכות החברתית לקהילת החירשים. הם טענו, שאצל אנשים המזדהים עם קהילת החירשים אין החירשות נתפסת כחיסרון, אלא כחלק מזהותם האישית. אנשים אלה רואים את החירשות מנקודת מבט חברתית-תרבותית, ולא מנקודת מבט רפואית (Lane, 2005; Munoz-Baell & Ruiz, 2000; Senghas & Monaghan, 2002). לטענת ג'מבור ואליוט (Jambor & Elliott, 2005b), נקודת מבט זו משפיעה ישירות גם על הערכתם העצמית. גם חוקרים אחרים (Olneya & Schirmer, 2001; Brockelman, 2003) הגיעו למסקנה דומה.

אולם כפי שצוין לעיל, החברים בקהילת החירשים נחלקים לשתי תת קבוצות: אלה האוחזים בזהות חירשת ואלה בעלי הזהות הכפולה, אשר מצליחים לתפקד היטב בשני העולמות. ייתכן שאחד הממצאים המעניינים והחשובים ביותר של עבודתם מתייחס להבחנה בין שתי הזהויות האלה. נמצא, שאנשים חירשים בעלי זהות כפולה מצליחים לפתח הערכה עצמית גבוהה יותר מאשר אלה בעלי הזהות החירשת בלבד. מכאן שיש חשיבות דומה למעורבות ולתפקוד של האדם החירש בשני העולמות. ייתכן שמעורבותו בתוך קהילת החירשים, שבה הוא מתחזק במחיצת הדומים לו, עשויה לסייע לו מאוד בהתמודדותו בתוך העולם השומע (Jambor & Elliott, 2005b). נראה שהשתתפות בפעילויות הפורמליות (בתוך ארגוני החירשים) והבלתי פורמליות בקהילת החירשים מספקת לו הזדמנות לביטוי של יכולות, כמו מנהיגות וביטוי עצמי, שאותן אין הוא מסוגל להפגין בתוך העולם השומע. היכולות שהוא צובר תוך כדי ביטוי בקרב הדומים לו

והחוויות החיוביות הנובעות מתוכן עשויות לחזק בקרבן את האמונה בעצמו ולשפר את תפקודו גם בעולם השומע.

אם כך, לא מפתיע שהחירשים דואגים לקיים ולחזק את קהילת החירשים. נראה שהקהילה מצליחה למתן את תחושת הבדידות שלהם ולתרום להערכה העצמית, במיוחד של חירשים בעלי הזהות הכפולה. אולם לאור העובדה שהיום עוד ועוד ילדים חירשים עוברים את ניתוח השתל, המשפר באופן משמעותי את שמיעתם, עולה השאלה, אם גם הם מתמודדים או יתמודדו עם תחושת בדידות ואם גם להם תהיה הערכה עצמית נמוכה מזו של אנשים שומעים. אם כן, יהיה מעניין לנסות ולבחון אם קהילת החירשים עשויה לסייע גם להם בהתמודדות זו. אם יתגלה שכן, אזי עתידה של קהילת החירשים לפנייה.

השתל הקוכליארי

השתל הקוכליארי – מאפיינים מרכזיים

מאמצע שנות ה-80 במאה הקודמת נעשה במדינות רבות, וישראל בכללן, שימוש הולך וגדל בשתל הקוכליארי כשיטת טיפול, גם בקרב תינוקות וילדים עם חירשות עמוקה (Niparko & Blankenhorn, 2003; Waltzman, et al., 2002; Zaidman-Zait & Most, 2005). הניתוחים הראשונים בילדים נערכו בישראל בשנת 1993, ולכן המושגים הראשונים נמצאים היום בסוף גיל ההתבגרות. כיום מבוצעים כ-250 ניתוחים בשנה בשבעה מרכזים שונים בארץ. המועמדים להשתלה הם ילדים הסובלים מירידה עמוקה בשמיעתם בשתי האוזניים ואינם מסוגלים להפיק תועלת משימוש במכשירי שמיעה רגילים (Bat-Chava & Deignan, 2001; Wyatt, deLissovoy, Niparko, & Rothman, 1995). מדובר במכשיר טכנולוגי שהוא למעשה מכשיר שמיעה משוכלל, המשפר מאוד את יכולת קליטת הצלילים ומכאן שגם את יכולת רכישת השפה. אולם חשוב לציין, שנכון לרמת הטכנולוגיה כיום אין מדובר באוזן "ביונית" המדמה לחלוטין את יכולת השמיעה האנושית (Sparrow, 2005).

מחקרים רבים שבחנו היבטים אודיולוגיים ובלשניים בעיקר (Niparko & Blankenhorn, 2003; Rubinstein, 2002; Schorr, Roth, & Fox, 2009; Tomblin, Spencer, Flock, Tyler, & Grantz, 1999; Wheeler, Archbold, Gregory, & Skipp, 2007) הוכיחו את יעילותו הרבה של השתל על פני מכשירי השמיעה בקליטת הדיבור ואיכות הפקת הדיבור של הילדים עצמם (Bat-Chava, Martin, & Kosciw, 2005; Svirsky, et al., 2000; Tomblin, et al., 1999).

הניתוח הוא ארוך, ואינו מניב את אותן התוצאות אצל כל הילדים. חלקם אינם מצליחים להגיע לרמה גבוהה של שמיצה ודיבור, ומתפקדים כאדם כבד שמיצה יותר מאשר כאדם שומע (Marschark, et al., 2002; Marschark, Rhoten, & Fabich, 2007; Spencer, 2004; Svirsky, et al., 2000).

חלק מהמחקרים בחנו גם את ההשלכות הרגשיות והחברתיות הנובעות משיטת טיפול זו (Bat-Chava & Deignan, 2001; Most, 2007; Peterson, 2004; Preisler, 2007; Preisler, Tvingstedt, & Ahlström, 2005). דיווחי האנשים לאחר ההשתלה מראים על ירידה בתחושת הבדידות, על עלייה בתחושת הביטחון האישי ועל שיפור בתקשורת ובאיכות הקשרים החברתיים. נתונים אלה נכונים במיוחד לאותם אנשים שנותחו בגיל שבו הם זוכרים את מצבם טרם הניתוח, ויכולים להצביע על שינוי בגין השתל. הבדיקה פחות רלוונטית כמובן, כשמדובר בילדים שנותחו בינקותם.

כדי לבחון אם קהילת החירשים עשויה להיות רלוונטית גם לילדים והמתבגרים שעברו את ניתוח השתל, ננסה לראות כיצד הוא משפיע על היחסים בתוך המשפחה ובמסגרות החינוכיות והחברתיות. עוד נבחן אם גם ילדים ומתבגרים אלה חשים תחושות של בדידות ואם המכשיר והשלכותיו משפיעים על הערכתם העצמית, כפי שקורה אצל החירשים הלא מושתלים.

קהילת החירשים כמענה אפשרי גם לילדים ומתבגרים חירשים מושתלים

בשל התפיסה הרווחת שככל שהניתוח נערך בגיל צעיר יותר, אזי יעילותו גדלה, רבים מהילדים הנולדים עם ירידה חמורה בשמיצה עוברים את ניתוח השתל גם בישראל סביב גיל שנה (Dowell, 2005; Kishon-Rabin, Taitelbaum-Swead, Ezrati-Vinacour, & Hildesheimer, 2005; Svirsky, Teoh, & Neuburger, 2004). זאת ועוד, רוב ההורים (כ-90% שומעים) נענים להצעת הצוותים הטיפוליים ונמנעים מלנסות לתקשר עם הילד לפני הניתוח ואחריו בשפת הסימנים, זאת בשל החשש שהדבר יפגע ביכולתו לרכוש שפה מדוברת (Ben-Itzhak, Most, & Weisel, 2005; Geers, 2004; Nicholas & Geers, 2006). מצב זה מותיר את התינוק ללא ערוץ תקשורת אפקטיבי ועם מעט מאוד יכולת להבין את המתרחש סביבו, עד לעת שבה הוא מתחיל להפיק מהשתל תועלת אודיולוגית ומסוגל לתקשר עם סביבתו. אם כך, בדומה לילדים החירשים, גם הילדים שעברו את ניתוח השתל הקוכליארי חווים בתוך משפחותיהם תחושות דומות של ניתוק תקשורתי, עד שהם מצליחים לתקשר אוראלית בצורה משביעת רצון. יחד עם זאת, כפי שצוין לעיל, לא כל הילדים החירשים המושתלים מצליחים להגיע לרמה משביעת רצון של דיבור גם עם השתל הקוכליארי (Marschark, et al., 2007; Spencer, 2004), אבל בשל התקווה שהם יצליחו בכך, לא אחת מבקשים הגורמים הטיפוליים מהוריהם להימנע

משימוש בערוצי תקשורת אחרים כמו שפת הסימנים, במשך תקופה ארוכה יותר מאשר אצל ילדים לא מושתלים. מעניין שלעיתים דווקא ההורים עצמם מעדיפים שימוש סימולטני גם בשפת הסימנים, לא אחת אף בניגוד לדעת הגורמים הטיפוליים (Wheeler, et al., 2007). יחד עם זאת, חשוב לציין שאותם ילדים המצליחים לשמוע היטב באמצעות השתל ולפתח שפה במידה ראויה מצליחים ליהנות גם מתקשורת טובה יותר עם בני משפחותיהם. במקרים אלה החוויה שלהם שונה מזו שמדווחים עליה החירשים הלא מושתלים, אשר נותרים כל חייהם "בשולי ההתרחשות המשפחתית".

למרות התרומה הרבה של השתל לשמיעה ולהפקת הדיבור, לא כל הילדים מצליחים להשתלב באופן אינדוידואלי בכיתות רגילות (Archbold, Nikolopoulos, Lutman, & O'donoghue, 2002). זאת למרות התפיסה של אנשי המקצוע בישראל המעדיפים שילדים אשר עברו את ניתוח השתל אכן ישתלבו באופן אינדוידואלי בכיתות כאלה (Ben-Itzhak, et al., 2005). עובדה זו מציבה לפני הילדים ציפיות גבוהות מאוד, הפוגעות לעתים בהיבטים רגשיים או חברתיים של חייהם (Bat-Chava & Deignan, 2001). כלומר: אלה המשולבים בכיתות רגילות עלולים להתמודד עם לחצים לא פשוטים כדי לעמוד בציפיות המופנות אליהם, ואילו אותם ילדים הלומדים בכיתות המשולבות במסגרות רגילות, לעתים בלית ברירה, עלולים להתמודד עם האכזבה שהסביבה המשפחתית או הטיפולית עלולות לשדר להם.

זאת ועוד, מחקרים שונים הראו שהילדים והמתבגרים המושתלים מתקשים עדיין להשתלב בקרב ילדים ומתבגרים שומעים, ובמיוחד ילדים המשולבים בשילוב אינדוידואלי. נמצא שהם מפשיים לא אחת אחר קבוצת השווים של ילדים חירשים אחרים – מושתלים או לא (Bat-Chava, et al., 2005; Christiansen & Leigh, 2005; Leigh, Maxwell-McCaw, Bat-Chava, & Christiansen, 2008). ניתן לראות זאת גם ברצונם להשתלב בפעילויות חברתיות בארגון שמע, למרות היכולות התקשורתיות האוראליות הגבוהות שלהם.

לאור העובדה שהשתל מאפשר תפקוד תקשורתי הדומה לזה של ילד שומע, עולה השאלה אם גם הזהות האישית של המתבגרים המושתלים, המתחילה להתעצב בגיל ההתבגרות (Erikson, 1963), תהיה זהה לזו של מתבגרים שומעים או שהם בכל זאת דומים יותר למתבגרים חירשים שלא עברו את הניתוח. חלק מהמחקרים הצביעו על כך שהמתבגרים המושתלים כמהים להשיג זהות שומעת יותר מהמתבגרים הלא מושתלים (Wald & Knutson, 2000). החוקרים ייחסו זאת לרמת השמיעה הגבוהה שהשיגו בזכות השתל. יחד עם זאת, מחקרם של כריסטיאנסן וליי (Christiansen & Leigh, 2005) הראה שרוב המתבגרים המושתלים בחרו לשמור על קשר עם קהילת החירשים במקביל לקשרים חברתיים עם אנשים שומעים. וילר ואחרים (Wheeler, et al., 2007) דיווחו שרוב הנחקרים ביטאו גמישות תקשורתית ודיווחו על זהות מעורבת – לא לגמרי חירשת אך גם

לא שומעת לחלוטין. ואולם ייתכן שאחד המחקרים המעניינים ביותר בסוגיה זו הוא מחקרם של ליי ואחרים (Leigh, et al., 2008). הם בחנו היבטים שונים של הסתגלות פסיכו-סוציאלית, כולל זהות אישית, בקרב מתבגרים חירשים מושתלים בהשוואה למתבגרים חירשים לא מושתלים. ממצאיהם מורים שלמרות הרצון העז להידמות לשומעים, המתבגרים המושתלים דומים הרבה יותר למתבגרים החירשים הלא מושתלים ברוב המשתנים שנבחנו במחקר זה, מלבד משתנה הזהות. כפי שצוין לעיל, נמצא שלמתבגרים המושתלים רמה גבוהה יותר של זהות חברתית תרבותית שומעת (hearing acculturation).

אף שמחקר אחר (Preisler, et al., 2005) עסק בילדים ולא בחן ישירות את סוגיית הזהות האישית, התייחסה אחת הנחקרות (בת 10.5) להיבט זה ביוזמתה, כששאלה אם היא חירשת או כבדת שמיעה:

הייתי רוצה להיות כבדת שמיעה אבל השתל... אני לא יודעת. אתה צריך הרבה סבלנות, ואתה צריך להרכיב אותו כל הזמן. הייתי רוצה להיות כבדת שמיעה, אבל בלי השתל אני לא יכולה לשמוע שום דבר. בלעדיו אני לא יכולה לשמוע מכוניות למשל. אז זה בסדר שיהיה לי שתל. אם אני מדליקה את המעבד אני יודעת שאני יכולה לשמוע, אחרת אני חירשת. אני מבינה שלהיות חירשת זה לא לשמוע שום דבר. בלי השתל אני לא שומעת שום דבר, אני שומעת אפס, אני חירשת גמורה, אני מיד הופכת לחירשת.

אם כך, נראה שהילדים והמתבגרים המושתלים שומרים לא אחת על קשר עם ילדים חירשים אחרים, זאת למרות כמיהתם להשתייך לחברה השומעת. אך ייתכן שדווקא כמיהה זו מותירה אותם בין העולמות ואינה מאפשרת להם שייכות מלאה אף לאחד מהם (Sparrow, 2005). זאת ועוד, הרצון להוכיח את כדאיות השתל (להורים, למורים, למטפלים השונים וכדומה) עלול להכניס את הילדים למצב שבו הם חשים שהם חייבים להצליח ולהיות ככל הילדים (השומעים). מצב זה עלול להפעיל עליהם לחץ רגשי לא קל וגם להותיר להם זמן מועט בלבד לפיתוח קשרים חברתיים עם שומעים או עם חירשים כאחד (Ben-Itzhak, et al., 2005; Zaidman-Zait & Most, 2005).

אולם ייתכן שבשלב זה רק החירשים הבוגרים יכולים לראות בבהירות את מצבם המורכב של הילדים והמתבגרים המושתלים, כפי שמלמד הציטוט שלהלן מתוך פורום בניהולה של אם חירשת לשלושה ילדים חירשים מושתלים:

איך הילדים האלה מרגישים בלילה במחנות קיץ או במסיבת פיג'מות עם חברים, כשכולם מדברים והשתל שלהם מכובה? איך הם חשים במסיבות בריכה או בפעילויות ספורט שדורשות לחבוש קסדה ומצריכות להוריד את המכשיר? הם חירשים אז... הם פשוט חירשים. אני מקווה שקהילת החירשים תהיה שם כדי

לסייע לילדים האלה לגדול, כשהם יצטרכו להתמודד עם סוגיות של זהות, ויהיה עליהם להיפגש עם המציאות שתצביע על כך שהם ממש לא מתאימים לחברה השומעת. (Karen, 2010).

אם כך, נראה שגם הילדים והמתבגרים המושתלים מתמודדים לא אחת עם תחושה של בדידות וכמיהה להשתייך לקבוצת השווים שחברים בה אנשים דומים להם. ייתכן שדווקא הדברים המצוטטים לעיל יכולים להצביע על האחריות שמרגישים חברי קהילת החירשים הבוגרים כלפי הילדים המושתלים, וייתכן שלא ירחק היום, והם יוכלו לספק גם להם מענים מותאמים, ובכך יסייעו להפחתת תחושת הבדידות שהם חשים.

היכולת לשמוע, כמו גם רמת הפקת הדיבור של הילדים והמתבגרים המושתלים, מעוררת הערכה רבה אצל ההורים, אצל אנשי המקצוע וכמובן אצל המושתלים עצמם, ולכן לא מפתיע שכאשר בודקים את הערכתם העצמית המתייחסת לתפקודם, התוצאות מרשימות ואינן נופלות בחלק מהמקרים אף מהרמה הנמדדת בקרב ילדים ומתבגרים שומעים (Leigh, et al., 2008; Percy-Smith, Cayé-Thomasen, M., Jensen, & Thomsen, 2008; Sahli & Belgin, 2006). יחד עם זאת, נראה שבכל זאת יש כמה משתנים המבדילים בינם לבין הילדים השומעים, במיוחד כשמדובר באותם ילדים המשולבים במסגרות חינוכיות רגילות בשילוב אינדיווידואלי. לא מן הנמנע שהגורמים המוצגים להלן עלולים להשפיע גם על הערכתם העצמית:

1. המכשיר – צורתו החיצונית של השתל אינה שונה בהרבה מזו של מכשיר השמיעה. לכן גם הוא בולט למדי ונראה לעין. עובדה זו עלולה להשפיע על תחושת החריגות והשונות, אשר משמעותית מאוד בגיל ההתבגרות, שבו יש חשיבות רבה לצורה החיצונית ולדעת האחרים (Good & Adams, 2008; Jones, 2004). במקביל, הילדים השומעים עשויים למדר אותם בשל חריגותם הנראית לעין. ייתכן שהימצאם של ילדים אחרים דומים להם (בדומה לקיים בכיתות השילוב) בתוך בית הספר עשוי למתן את תחושת החריגות והמורכבות הרגשית הכרוכה בהרכבת המכשיר הבולט, ומכאן גם להעלות את הערכתם העצמית.

2. רמת הביצוע – גם באותם מקרים שבהם הילדים מפיקים תועלת גבוהה מהשתל, רבים מהם מתקשים לשמוע הכול בסביבה רועשת (מצב די שכיח בכיתות הלימוד) או להבין כל מה שהמורה או החברים אומרים, בעת השיעור או בשעת ההפסקה הרועשת בחצר (Preisler, et al., 2005). מצב זה עלול להשאיר אותם לעתים רבות בצד ועם חסך מתמשך במידע. חסכים אלה עלולים להשפיע על ביטחונם העצמי ולצמצם את השתתפותם בפעילויות לימודיות וחברתיות כשאר הילדים (Christiansen & Leigh, 2004).

3. תפקוד במצבים מיוחדים – כפי שצוין לעיל, הילדים המושתלים הופכים לחירשים ברגע שהשתל מוסר מראשם (Niparko & Blankenhorn, 2003), בעת פעילות בבריכה, בים, במקלחת, בשינה וכדומה. ייחודם בולט גם סביב השירות הצבאי, שהוא חלק מתהליך ההשתייכות החברתית בישראל. בהגיעם לגיל 18, המתבגרים המושתלים יכולים רק להתנדב לצה"ל, וגם אז רק לתפקידים מיוחדים. מצב זה מבליט מאוד את שונותם ביחס לחבריהם השומעים, ומותיר אותם אולי בפעם הראשונה להתמודד עם השאלה: "האם אני באמת אותו דבר?" ניתן לראות זאת בדברים שנכתבו אודות תאומות חירשות מושתלות, שבכיתה י"א זומנו שתיהן לצו ראשון:

"שאלו אם עברתי ניתוח, "אומרת תמר. "אמרתי שעברתי שני ניתוחי שתלים, ועל המקום אמרו לי 'תודה, את פטורה'. נעלבתי נורא. זאת היתה הפעם הראשונה בחיי שגרמו לי להרגיש שונה ואפילו נחותה. לא האמנתי שדווקא צה"ל יעשה לי את זה אחרי שלמדתי במוסדות חינוך רגילים."

דנה נזכרת שאת השיחה עם הרופא היא ניהלה מאחורי הפרגוד. "לא האמנתי שהוא מדבר איתי, שומע שאני עונה לו ולמרות זאת מתעקש לשחרר אותי" (שיר, 2009).

חשוב לציין שרוב העבודות שבדקו את הערכתם העצמית של הילדים והמתבגרים המושתלים השוו אותם לילדים שומעים אחרים בגילם (Percy-Smith, et al., 2008; Sahli & Belgin, 2006), אך לא נערכה השוואה בין ילדים ומתבגרים מושתלים בשילוב אינדיווידואלי, הנפגשים בכיתה עם ילדים רגילים שומעים, לבין ילדים ומתבגרים מושתלים בשילוב כיתתי. האפשרות להגיע לממצאים אחרים נובעת מהכמיהה בקרב הילדים המושתלים לשמור על קשר עם ילדים חירשים אחרים (Bat-Chava, et al., 2005; Leigh, et al., 2008) במקביל לקשרים עם חבריהם השומעים. לא מן הנמנע, שאותם ילדים שאמנם עושים זאת צוברים ביטחון ביכולותיהם בתוך קבוצת השווים יחד עם ילדים חירשים (מושתלים או לא), להתמודד טוב יותר בתוך העולם "השומע". תהליך זה מתרחש כאמור גם בקרב החירשים (הלא מושתלים), אשר מצליחים לפתח זהות כפולה ולתפקד היטב בשתי הקהילות – השומעת והחירשת כאחד.

אולם כדי לנסות ולבחון אם הילדים והמתבגרים החירשים עשויים לפתח קהילה שתוכל לספק להם מענה לצרכים אלו, יש לנסות ולבחון על פי אותם משתנים שצוינו לעיל, אם אמנם הם מהווים קהילה.

כאמור, שני המשתנים המשמעותיים המאפיינים קהילה הם תחושת הלכידות החברתית וזהות משותפת (Higgins, 1980). ניתן לראות היטב את שני המאפיינים הללו בקרב האנשים המושתלים, בשיחות המתנהלות בתוך הפורומים השונים הקיימים גם בישראל. באתר שבלולים, <http://www.shablulim.com>, קהילת שתל השבלול בישראל, ניתן למצוא בלוגים וסיפורים אישיים של אנשים שעברו את ניתוח השתל או כאלה המועמדים

לעבור אותו. לא מעט "מגעים רגשיים וחברתיים" ניתן למצוא באתר חדש יחסית המנוהל בידי אישה חירשת מושתלת, אשת מקצוע בתחום הטיפולי:

(<http://www.abiliko.co.il/index2.php?id=2027&lang=HEB>)

אם כך, נראה שאנשים מושתלים מחפשים זה את זה בדרכים שונות, וזאת בשל התחושה שרק עם דומים להם הם יוכלו להעלות תחושות, חוויות ומחשבות הנלוות לחיים עם השתל. לכן נראה שהם חולקים אותה זהות וחשים קרבה ולכידות עם אנשים דומים להם. ייתכן שלא ירחק היום, ומעבר לקשרים המתנהלים במרחבים הלא פורמליים (פורומים למיניהם) הם ימשיכו לפתח מענים ייחודיים להם גם במסגרות הפורמליות, כמו אגודת החירשים, ארגון בקול ועוד.

סיכום

מאמר זה ניסה תחילה למקד ולבחון שני צרכים פסיכו-סוציאליים של אנשים חירשים, אשר ייתכן שמקבלים מענה באמצעות ההשתייכות לקהילת החירשים. נראה שלא בכדי קהילה זו קיימת מזה שנים רבות בכל מקום שמצויים בו אנשים חירשים. המחקרים השונים שהוצגו במאמר הצביעו על כך שההשתייכות לקהילת החירשים תורמת רבות להפחתת תחושת הבדידות ומעלה את הערכה העצמית של החברים בה, במיוחד אצל אלה האוחזים בזהות כפולה ומצליחים לתפקד בשני העולמות – השומע והחירש כאחד.

אולם לאור העובדה שכיום ילדים רבים עוברים את ניתוח השתל הקוכליארי, עלתה השאלה אם קהילה זו רלוונטית גם להם. כדי לבחון שאלה זו, ביקשנו לבחון במאמר זה אם חירשים לא מושתלים ומושתלים חולקים אותם צרכים פסיכו-סוציאליים. ניתוח המחקרים שנערכו עד כה הראה שתחושת הבדידות של המושתלים בתוך משפחת המוצא ובמסגרות החינוכיות דומה למדי לזו המוכרת בקרב אנשים חירשים. למרות ההבדלים שצוינו לעיל, נראה שרבים מהילדים והמתבגרים המושתלים מחפשים את חברת הדומים להם, כדי לפוגג מעט את תחושת הבדידות. ייתכן גם שהמחקרים שבחנו את הערכתם העצמית של הילדים והמתבגרים המושתלים מציגים רק חלק מהתמונה, משום שהשלכות השתל על חיי הילדים והמתבגרים מורכבות ורב ממדיות.

יחד עם זאת, יש חשיבות רבה במחקרים נוספים שיבחנו את ההבדלים בין ילדים מושתלים השומרים על קשר עם קהילת הדומים להם, בשונה מאלה שלא. בחינה זו תאפשר לקבל תשובה לשאלה, אם התהליכים שעוברים אנשים חירשים לא מושתלים

תקפים גם עבורם. כלומר: האם ההשתייכות לקהילת החירשים תתרום מצד אחד להפחתת תחושת הבדידות ומצד אחר תעלה את הערכתם העצמית גם בקרב השומעים?

חשיבות רבה יש גם למסרים הגלויים והסמויים המופנים כלפי הילדים והצעירים המושתלים. נראה שהתפיסה שהשתל "הופך אותם לשומעים" מטעה ומקשה עליהם את פיתוח הזהות הכפולה, אשר עשויה לסייע להם לתפקד באורח תקין בשני העולמות. לכן חשוב שאנשי המקצוע השונים ובני המשפחה השומעים יסייעו להם ליהנות מיתרונות המכשיר, ללא פגיעה בתהליך רגשי חשוב זה של בניית זהות מותאמת.

לסיכום, מוקדם מדי להספיד את קהילת החירשים. נראה שהאנשים המושתלים מחפשים ויוצרים לעצמם ערוצי תקשורת זה עם זה, ולכן לא מן הנמנע שלא ירחק היום, שבו הם יקימו ויפתחו גם מענים פורמליים, מלבד המענים הלא פורמליים המצויים כבר כיום. לאור כל זאת נראה, שכל עוד השתל לא יתפתח לכדי אוזן "ביונית" שתדמה לחלוטין לתפקודה של האוזן האנושית, תמשיך קהילת החירשים להתקיים. ייתכן שמאפייניה יהיו שונים, והצורך בשפת הסימנים יקטן, אולם ככל הנראה היא תמשיך להוות מרחב משמעותי עבורם. רק ימים יגידו אם החירשים המושתלים יהיו תת קבוצה בתוך קהילת החירשים הקיימת וישתלבו בה, או יקימו קהילה נפרדת בעלת מאפיינים ייחודיים להם – כולל מאפייני תקשורת שונים.

מקורות

אליהו, מ', מזור, ל' ורוקניאן, ג' (2003). הדרך שלנו – זהות ומעברים בחיי אדם חירש וכבד שמיעה. ירושלים: טוביה מנדלסון, אשל.

ארגון בקול (2010). נשלף בתאריך 20.8.10 מאתר: <http://www.hearing.org.il>.

המוסד לבטוח לאומי (2010). נשלף בתאריך 15.8.10 מאתר:

http://www.btl.gov.il/About/organizations/non_profit_organization/Pages/-אחא

אגודה20%החירשים20%בישראל.aspx

וואלה (2010). נשלף בתאריך 1.9.10 מאתר:

<http://community.walla.co.il/?w=/303/1310>

מרכז שמע (2010). נשלף בתאריך 1.9.10 מאתר: <http://www.shema.org.il>.

סלע, י' וויזל, א' (1992). קהילת החירשים בישראל. ירושלים: משרד העבודה והרווחה, בטל"א והג'וינט בישראל.

- פורום כבדי שמיעה וחירשים בהנהלת תפוז, (2010), נשלף בתאריך 20.8.10 מאתר :
<http://www.tapuz.co.il/tapuzforum/main/forumpage.asp?forum=1647>
- צובר, ש' (2003). נגישות לאנשים עם לקויי שמיעה בישראל. מסמך רקע בנושא, מוגש לוועדת העבודה, הרווחה והבריאות של הכנסת.
- שיר, ס' (2009). תאומות נולדו חירשות, למדו לשמוע ועכשיו בצה"ל. נשלף מתאריך 18.8.10 מאתר בריאות ואיכות חיים, ב-ynet :
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3783386,00.html>
- Antia, S. D., Jones, P. B., Susanne Reed, S., & Kreimeyer, K. H. (2009). Academic Status and Progress of Deaf and Hard-of-Hearing Students in General Education Classrooms. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 14* (3), 293-311.
- Archbold, S. M., Nikolopoulos, T. P., Lutman, M. E., & O'donoghue, G. M. (2002). The educational settings of profoundly deaf children with cochlear implants compared with age-matched peers with hearing aids: implications for management. *International Journal of Audiology, 41* (3), 157-161.
- Atkinson, D. R., Morten, G., & Sue, D. W. (1993). *Counseling american minorities: A cross-cultural perspective* (4th ed.). Dubuque, IA: William C. Brown.
- Bat-Chava, Y. (1993). Antecedents of self-esteem in deaf people: A meta-analytic review. *Rehabilitation Psychology, 38* (4), 221- 234.
- Bat-Chava, Y. (1994). Group identification and self-esteem of deaf adults. *Personality and Social Psychology, 20* (5), 494-502.
- Bat-Chava, Y. (2000). Diversity of deaf identities. *American Annals of the Deaf, 145* (5), 420-428.
- Bat-Chava, Y. & Deignan, E. (2001). Peer relationships of children with cochlear implants *Journal of Deaf Studies and Education, 6* (3), 186-199.
- Bat-Chava, Y., Martin, D., & Kosciw, J. G. (2005). Longitudinal improvements in communication and socialization of deaf children with cochlear implants and hearing aids: Evidence from parental

- reports. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46 (12), 1287-1296.
- Baumeister, R. F. (1999). *The self in social psychology*. Philadelphia: Taylor & Francis.
- Ben-Itzhak, D., Most, T., & Weisel, A. (2005). Relationships among professionals' knowledge, experience, and expectations regarding cochlear implants. *American Annals of the Deaf* 150 (4), 329-342.
- Bergman, B. (1989). The study of sign language in society: part one. In C. Erting (Ed.), *The deaf way: Perspectives from the international conference on deaf culture* (pp. 309-317). Washington DC: Gallaudet University Press.
- Bodner-Johnson, B. & Sass-Lehrer, M. (2003). *The young deaf or hard of hearing child. A family-centered approach to early education*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.
- Calderon, R. & Greenberg, M. T. (2003). Social and emotional development of deaf children: Family, school, and program effects. In M. Marschark & P. E. Spencer (Eds.), *Oxford handbook of deaf studies, language, and education* (pp. 177-189). New York, NY: Oxford University Press.
- Christiansen, J. B. & Leigh, I. W. (2004). Changing parent and deaf community perspectives. *Archives Otolaryngology Head & Neck Surgery*, 130 (5), 673-677.
- Christiansen, J. B. & Leigh, I. W. (2005). *Cochlear implants in children: Ethics and choices*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- Crocker, J. & Major, J. B. (1989). Social stigma and self-esteem: The self-protective of stigma. *Psychological Review*, 96 (4), 608-630.
- Crocker, J. & Quinn, D. N. (2003). Social stigma and the self: Meanings, situations, and self esteem. In T. F. Heatherton, R. E. Kleck, M. R. Hebl, & J. G. Hull (Eds.), *The social psychology of stigma* (pp. 153-183). New York: The Guilford Press.

- Crowe, T. V. (2003). Self-esteem scores among deaf college students: An examination of gender and parents' hearing status and signing ability. *Journal-of-Deaf-Studies-and-Deaf-Education*, 8 (2), 199-206.
- Dowell, R. C. (2005). Evaluating cochlear implant candidacy: Recent developments. *The Hearing Journal* 58 (11), 9-23.
- Elliott, G. C. (2001). The self as social product and social force. In T. J. Owens, S. Stryker, & N. Goodman (Eds.), *Extending self-esteem theory and research* (pp. 10-28). Cambridge: University press.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. New York: W.W. Norton.
- Foster, S. (1989). Social alienation and peer identification: A study of the social construction of deafness. *Human Organization*, 48 (3), 226-235.
- Geers, A. E. (2004). Speech, language, and reading skills after early cochlear implantation. *Archives of Otolaryngology Head & Neck Surgery*, 130 (5), 634-638.
- Glickman, N. S. & Carey, J. C. (1993). Measuring deaf cultural identities: A preliminary investigation. *Rehabilitation Psychology*, 38 (4), 275-383.
- Good, M. & Adams, G. R. (2008). Linking academic social environments, ego-identity formation, ego virtues, and academic success. *Adolescence*, 43 (170), 221-236.
- Gregory, S., Bishop, J., & Sheldon, L. (1995). *Deaf young people and their families*. New York: Cambridge University Press.
- Groce, N. E. (1985). *Everyone here spoke sign language: Hereditary deafness on Martha's vineyard*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Harvey, M. A. (2003). *Psychotherapy with deaf and hard-of-hearing persons: A systemic model* (2 ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum and Associates.
- Higgins, P. (1980). *Outsiders in a hearing world: A society of deafness*. Beverly Hills CA: Sage Press.

- Hintermair, M. (2006). Parental resources, parental stress, and socioemotional development of deaf and hard of hearing children. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 11 (4), 493-513.
- Holcomb, T. K. (1997). Development of deaf bicultural identity. *American Annals of the Deaf*, 142 (2), 89-93.
- Jackson, C. W. & Turnbull, A. (2004). Impact of deafness on family life: A review of the literature. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24 (1), 15-29.
- Jambor, E. & Elliott, M. (2005a). Self-esteem and Coping Strategies among Deaf Students. *Journal-of-Deaf-Studies-and-Deaf-Education*, 10 (1), 63-81.
- Jambor, E. & Elliott, M. (2005b). Self-esteem and coping strategies among deaf students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10 (1), 63-81.
- Johnston, T. A. (2004). W(h)ither the deaf community? Population, genetics, and the future of Australian sign language. *American Annals of the Deaf*, 148 (5), 358-375.
- Jones, D. C. (2004). Body image among adolescent girls and boys: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 40 (5), 823-835.
- Kishon-Rabin, L., Taitelbaum-Swead, R., Ezrati-Vinacour, R., & Hildesheimer, M. (2005). Prelexical vocalization in normal hearing and hearing-impaired infants before and after cochlear implantation and its relation to early auditory Skills. *Ear & Hearing*, 26 (4), 17-29.
- Kluwin, T. N., Stinson, M. S., & Colarossi, G. M. (2002). Social processes and outcomes of in-school contact between deaf and hearing peers. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 7 (3), 200-213.
- Knors, H. (2007). Educational responses to varying objectives of parents of deaf children: A Dutch perspective. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 12 (2), 243-253.
- Ladd, P. (2003). *Understanding deaf culture: In search of deafhood*. Paddy Ladd, Multilingual Matters: Clevedon.

- Lane, H. (2005). Ethnicity, ethics, and the deaf-world. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 10* (3), 291-310.
- Lang, H. G. (2002). Higher education for deaf students: Research priorities in the new millennium. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 7* (4), 267-280.
- Leigh, I. (2009). *A lens on deaf identities*. New York: Oxford University Press.
- Leigh, I. W., Maxwell-McCaw, D., Bat-Chava, Y., & Christiansen, J. B. (2008). Correlates of psychological adjustment in deaf adolescents with and without cochlear implants: A preliminary investigation. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 14* (2), 245-259.
- Marschark, M., Lang, H. G., & Albertini, J. A. (2002). *Educating deaf students: from research to practice*. New York: Oxford University Press.
- Marschark, M., Rhoten, C., & Fabich, M. (2007). Effects of cochlear implants on children's reading and academic achievement. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 12* (3), 269-282.
- Martin, D. & Bat-Chava, Y. (2003). Negotiating deaf-hearing friendships: Coping strategies of deaf boys and girls in mainstream schools. *Child: Care, Health & Development 29* (6), 511-521.
- Meadow-Orlans, K. P., Mertens, D. M., & Sass-Lehrer, M. D. (2003). *Parents and their deaf children the early years*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- Meadow Orlans, K. P., Spencer, P. E., & Koester, L. S. (2004). *The world of deaf infants: A longitudinal study*. New York: Oxford University Press.
- Moeller, M. P. (2000). Early intervention and language development in children who are deaf and hard of hearing. *Pediatrics, 106* (3), 43-52.
- Most, T. (2007). Speech intelligibility, loneliness, and sense of coherence among deaf and hard-of-hearing children in individual inclusion and

- group inclusion. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 12 (4), 495-503.
- Munoz-Baell, I. M. & Ruiz, M. T. (2000). Empowering the deaf. Let the deaf be deaf. *Journal of Epidemiology & Community Health* 54 (1), 40-44.
- Nicholas, J. G. & Geers, A. E. (2006). Effects of early auditory experience on the spoken language of deaf children at 3 years of age. *Ear Hear*, 27 (3), 289-298.
- Niparko, J. K. & Blankenhorn, R. (2003). Cochlear implants in young children. *Mental Retardation & Developmental Disabilities Research Reviews*, 9 (4), 267-275.
- Olneya, M. F. & Brockelman, K. F. (2003). Out of the disability closet: Strategic use of perception management by select university students with disabilities. *Disability & Society*, 18 (1), 35-50.
- Padden, C. (1980). The deaf community and the culture of the deaf people. In C. Baker & R. Battison (Eds.), *Sign language and the deaf community: Essays in honor of William C. Stokoe* (pp. 89-103). Silver Spring, MD: National Association of the Deaf.
- Padden, C. (1996). From the cultural to the bicultural: The modern deaf community. In I. Parasnis (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp. 79-98). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Padden, C. (2004). From the cultural to the bicultural: The modern deaf community. In I. Parasnis (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp. 79-98). Cambridge: Cambridge University Press.
- Padden, C. & Humphries, T. (1988). *Deaf in America: Voices from a culture*. Cambridge, MA President and fellows of Harvars College.
- Percy-Smith, L., Cayé-Thomasen, P., M., G., Jensen, J. H., & Thomsen, J. (2008). Self-esteem and social well-being of children with cochlear

- implant compared to normal-hearing children. *international Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 72 (7), 1113-1120.
- Peterson, C. C. (2004). Theory-of-mind development in oral deaf children with cochlear implants or conventional hearing aids. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (6), 1096-1106.
- Preisler, G. (2007). The psychosocial development of deaf children with cochlear implants. In L. Komesaroff (Ed.), *Surgical consent: Bioethics and cochlear implants* (pp. 120-136). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Preisler, G., Tvingstedt, A. L., & Ahlström, M. (2005). Interviews with deaf children about their experiences using cochlear implants. *American Annals of the Deaf*, 150 (3), 260-267.
- Punch, R., Hyde, M., & Power, D. (2007). Career and workplace experiences of Australian university graduates who are deaf or hard of hearing. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 12 (4), 504-517.
- Reagan, T. (1995). A sociocultural understanding of deafness: American sign language and the culture of deaf people. *International Journal of Intercultural Relations*, 19 (2), 239-251.
- Rosen, R. S. (2008). Descriptions of the american deaf community, 1830-2000: Epistemic foundations. *Disability & Society*, 23 (2), 129-140.
- Rubinstein, J. (2002). Paediatric cochlear implantation: Prosthetic hearing and language development. *Lancet*, 360, 483-485.
- Sahli, S. & Belgin, E. (2006). Comparison of self-esteem level of adolescents with cochlear implant and normal hearing. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology* 70 (9), 1601-1608.
- Schein, J. D. (1989). *At home among strangers*. Washington D.C.: Gallaudet University Press.
- Schirmer, B. R. (2001). *Psychological, social, and educational dimensions of deafness*. Boston: Allyn & Bacon.

- Schorr, E. A., Roth, F. P., & Fox, N. A. (2009). Quality of life for children with cochlear implants: Perceived benefits and problems and the perception of single words and emotional sounds. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 52 (1), 141-152.
- Senghas, R. J. & Monaghan, L. (2002). Signs of their times: Deaf communities and the culture of language. *Annual Review of Anthropology*, 31, 69-97.
- Sparrow, R. (2005). Defending deaf culture: the case of cochlear implants. *The Journal of Political Philosophy*, 13 (2), 135-152.
- Spencer, E. P. (2004). Individual differences in language performance after cochlear implantation at one to three years of age. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 9 (4), 395-412.
- Stinson, M. & Antia, S. A. (1999). Considerations in educating deaf and hard-of-hearing students in inclusive settings. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 4 (3), 163-175.
- Svirsky, M. A., Robbins, A. M., Kirk, K. I., Pisoni, D. B., & Miyamoto, R. T. (2000). Language development in profoundly deaf children with cochlear implants. *Psychological Science*, 11 (2), 153-158.
- Svirsky, M. A., Teoh, S. W., & Neuburger, H. (2004). Development of language and speech perception in congenitally, profoundly deaf children as a function of age at cochlear implantation. *Audiol Neurootol* 9 (4), 224-233.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, D. (2002). Perceptions of social adjustment of hearing-impaired pupils in an integrated secondary school unit. *Educational Psychology in Practice*, 18 (1), 21-34.
- Tomblin, J. B., Spencer, L., Flock, S., Tyler, R., & Grantz, B. (1999). A comparison of language achievement in children with cochlear implants and children using hearing aids. *Journal of Speech, Language, & Hearing Research*, 42 (2), 497-511.

- Wald, R. L. & Knutson, J. F. (2000). Deaf cultural identity of adolescents with and without cochlear implants. *Annals of Otology, Rhinology and Laryngology*, 109, 12 (2), 87-89.
- Waltzman, S. B., Cohen, N. L., Green, J., & Ronald, J. T. (2002). Long-term effects of cochlear implants in children. *Otolaryngology, Head and Neck Surgery*, 126 (5), 505-511.
- Weinberg, N. & Sterritt, M. (1986). Disability and identity: A study of identity patterns in adolescents with hearing impairment. *Rehabilitation Psychology*, 31, 95-102.
- Wheeler, A., Archbold, S., Gregory, S., & Skipp, A. (2007). Cochlear implants: The young people's perspective. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 12 (3), 303-316.
- Wyatt, R. J., deLissovoy, G., Niparko, J. K., & Rothman, M. L. (1995). Cost effectiveness of the multichannel cochlear implants *The American Journal of Otology*, 16, 52-61.
- Zaidman-Zait, A. & Most, T. (2005). Cochlear implants in children with hearing loss: Maternal expectations and impact on the family. *The Volta Review* 105 (2), 129-150.